

BÁLINT SÁNDOR

AZ ALFÖLD KÖZMŰVELŐDÉSI KÉRDÉSEI ÉS FELADATAI*

Az Alföld történelmi viszonyosságai következtében más magyar vidékekhez képest elmaradt tájnak látszik. Ez a szemlélet természetesen nagyon viszonylagos, mert más vonatkozásban a nemzeti megújulás forrásának, az ország szívének, éltető erejének érezzük. A legnagyobb magyar csodák közé tartozik a török hódoltság alatt letarolt, kipusztult alföldi népiség újjászülése az alföldi táj XVIII. századbeli benépesítése, a színmagyarság hegemoniájának igen nehéz körülmények között való biztosítása. Ennek a gyökeres magyarságnak kollektív erejéből vált az alföldi futóhomok virágzó magyar kultúrtájává, hazánk éléskamrájává, amely a különleges termelés révén immár világhírré jutott. Szólhatnánk az alföldi magyar kubikosok páratlan munkateljesítményeiről is, akik nemcsak az ország, de egész Középeurópa technikai átalakításából olyan nagymértékben vették ki részüket. Megemlíthetjük szellemi kultúrájának, főleg népköltészetének nagy magyar értékeit is.

Az alföldi ember azonban szeret hallgatni, nem dicsekszik, de minden körülmények között megállja helyét bármilyen történelmi, vagy szociális helyzetben is. Így például az Alföldön volt a legalacsonyabb a kivándorlási arányszám. Amellett, hogy az elmúlt két században az alföldi magyarság új népi, gazdasági társadalmi alapvetéssel megteremtette a magyar jövő kollektív feltételeit, számos egyéniséget tudott adni az egyetemes magyarságnak, akik az új szociálisabb magyarságnak lettek példájukkal és alkotásaikkal szószólóivá. Elég csak a legnagyobbak, Petőfinek nevére utalnunk.

Mi az oka mégis, hogy amíg más magyar tájakat sokszor szemlélünk romantikus ködben és néha túlzottan is eszményítjük őket, addig az Alföld iránt nem érezzük a szeretet szép elfogultságát, sőt a kötelező tárgyilagosság is sokszor fajul egyoldalú bírálattá. Ez a szemlélet azt hisszük az értékelés kettősségén fordul meg. Az Alföld életét és kultúráját nem immanens, sajátos szempontok szerint méltatjuk. Az egész hivatalos szellemi életünkben és iskoláinkban terjesztett nyugateurópai művelődési ideálhoz mérve — amelynek a magyar peremtájak kétségtelenül jobban megfelelnek — sommásan elintézzük azzal, hogy elmaradt, hogy az Alföldön minden kultúrakarat reménytelen. Nem gondolunk arra, hogy nemcsak felülről lefelé, hanem sokkal szervezettebben, alulról fölfelé: a tájból és a népből kell kisarjasztanunk a korszerűen művelt magyarság eszményét, az Alföld szellemi öntudatát.

Itt most nem akarjuk jellemezni a magyar kultúrpolitikának az Alfölddel kapcsolatos feladatait. Szükségünk volna előfeltétel gyanánt az alföldi magyarság, de különösen az alföldi gyerek lélektanának minél alaposabb megismerésére. Hála Istennek vannak még ilyen munkálataink, de hatásukat a mindennapi nevelői gyakorlatban még alig érezzük. Érdemes volna fontolóra vennünk például, mi az oka annak, hogy egyébként jó fellépésű, nyílt eszű színmagyar gyerekek az „asszimiláltak”-kal szemben lemaradnak az iskola versenyében. A parasztfiúk között jeles diák aránylag kevés akad. Nem gondolunk-e néha arra, hogy a magyar lélek arisztokratikus-individuális alapjelleget nem mennyire nem felel meg a versenynek

* A fenti cikket a Nevelésügyi Szemlében olvastuk.

egyébként hasznos lélektana? Nem figyeljük-e meg az egyszerű magyar ember munkamódszerét: az elképesztő munkateljesítmények után az élettanilag nagyon is megérthető tétlenséget? Nem jutott-e eszünkbe, hogy ugyanez ismétlődik meg a magyar diák magatartásában is, amikor hosszú időre látszólag minden munkából és kötelességből kikapcsolódik, hogy aztán a bukás szélén dolgozatainak váratlan színvonalával, fényes feleleteivel szinte zavarba ejtse tanárát, aki iskoláinknak német örökségét, a szorgalomnak egyetlen tanulási eszményként való értékelését, esetleg jobb meggyőződése ellenére sem tudja elfojtani magában. Érdekes volna a magyarság legnagyobb szellemeiről ebből a szempontból statisztikát készíteni; eredménye felfogásunkat igazolná. Egy kis példa: diákkorunkban, 1918 előtt a szegedi középiskolák jeles diákjai túlnyomó részben zsidókból és délvidéki svábokból kerültek ki. Emlékezünk rá, hogy őket állították egyébként igen érdemes tanáraink példaképül és hányszor megrótták bennünk az alföldi „tunyáságot”. A tanulás mindenestre az, hogy a magyar iskolának közelebb kell jutnia az alföldi diáklélek megértéséhez, szellemi gondozásához, azaz nagyobb mértékben kell számot vetnie a magyarság lelkiállatával, mint eddig tette.

Másik igen súlyos alföldi probléma, hogy a tanyarendszer miatt a városi kispolgárok gyermekei helyzeti előnyüknél fogva sokkal nagyobb számban kerülnek középiskolába és egyetemre, mint amennyi százalékszámuknál fogva megilletné őket, illetőleg amennyi lelkiállatuknál fogva a magyarság jövője érdekében kívánatos volna. Mennyit szenvednek az iskolában azok, akik akár független társadalmi környezetükben, akár egyéni adottságaiknál fogva több szabadságigénnyel, nagyobb őszinteséggel, értékes képességekkel kerülnek az iskolába és itt a kívánatos rendet és fegyelmet messzire meghaladó kompromisszumokat követelnek tőlük. Hangoztatott eszményünk ugyan a növendék egyéniségének kibontakoztatása, de ez vagy azért nem sikerül, mert a diákjaink jelentős részében csirázó nyárspolgárt nem tudjuk nemesebb öntudatra ébreszteni (igaz viszont, hogy nem sok vizet zavarnak!), vagy pedig terhesnek érezzük, hogy az egyéniségekkel túl sokat bibelődünk, hiszen ez a típus az előbbiekkal szemben sokkal nyugtalanabb felkű, kritikusabb szellemű és így az iskolai munka zavartalansága érdekében bizony sokszor kényszerítjük tétlenségre. A kispolgár előzönlötte az életet, többségben lévő gyermekei szabják meg az iskola irányát is, ahol a kispolgári jellemvonások sűrűn azonosulnak emberi erényekkel. Nem elemezhetjük itt és most ezt a szövevényes jelenséget, csak megállapítjuk, hogy a középosztály végzetes középszerűsége, opportunizmusa, kisserű magyarságélménye ebből a társadalmi gyökéretből táplálkozik és újul meg folytonosan. Nem akartunk senkit megbántani, itt nem egyéni értékek kétségbevonásáról, hanem egy tipikus tünetemény válaszáról volt szó.

Ezzel szemben mindnyájan érezzük, hogy alföldi népünk szellemi és emberi értékeit az eddigieknél nagyobb mértékben kell fölkarolnunk és az egyetemes magyarság érdekében gyümölcsöztetnünk. Örvedetesnek kell tehát minősítenünk — ha a kiszemelés módszereiről vitatkozunk is — a népi tehetségek fölkeresését és az ő szellemi alkatuknak megfelelő szellemi kiképzést. Meggyőződésünk, hogy ez a kutatás

éppen az alföldön fog szép sikerrel járni. Egyrészt azért, mert más magyar tájak iskolaiügye földrajzi és társadalmi szempontból kedvezőbben alakult és különösen Erdélyben a kollégiumi rendszer a maga pátriarchális módján már tiszteletre méltó eredményeket tud ezen a téren régóta felmutatni. Főleg azonban azért, mert az alföld alvó táj, hatalmas kollektív értékekkel vajdó édesanya. Gyermekei még jórészt parasztsorban bujdosnak ugyan, de királyi sorsra: az új Magyarország felépítésére hivatottak.

E követelmények megállapítása természetesen a kérdésnek csak egyik oldala. Meg kell teremtenünk azokat a lehetőségeket és kereteket, amelyek között az alföldi magyarság hű maradhat kipróbált hagyományaihoz, azonban az idő követelményeit is tudja szolgálni, korszerű műveltségre is szert tud tenni. Ezzel kapcsolatban itt csak az iskola szerepére és kötelességére szeretnénk rámutatni.

Közhely, hogy az iskolának a tájjal a szellemi környezettel össze kell forrnia: a táj történelmi múltját, tájszólását, helyi sajátosságait ápolnia kell. Ezt célozza a hivatalos tantervekben annyiszor sürgetett helyi tanmenet is, amelyben — ha egyáltalán el is készül — nincs sok köszönet, mert annyi a kötelező anyag, hogy a helyi ki egészítés csak szervesen kapcsolódik hozzá. Milyen jó volna az országot esetleg kultúrterületekre tagolni, sajátos kultúrpolitikai, tantervi célkitűzésekkel. A magyar kultúra egysége nem gépies egyformaságot, szürke félműveltséget, hanem a részletek gazdag öszhangját, a helyi változatok megbecsülését, a jellegzetességek kihangsúlyozását jelenti. Ennek a követelménynek természetesen az ovodától kezdve az egyetemig bölcsészeti karáig érvényesülnie kell. A részletekbe nem megyünk bele, csak azt hangsúlyozzuk, hogy az alföldi népiségnek nem a külsőségeit, hanem a lényegét kell felkarolnunk: a magyarul átélte humánusmot, amely iskoláink-terjesztette gyökértelen „magas” műveltségünkben annyiszor hiányzik. Az alföldi iskolának az lesz tehát a feladata, hogy a táj friss energiáit a nevelés magasztos alkalmazkodásával feldolgozza és így az alföldi parasztság eszmélését előkészítse.

SZENTEK UNOKÁJA LENNÉK.

Imát! imát! — mert élni nem tudok;
e balga percben
langyos futam maradna itt a szó.

A mély zenét szólítsad újra,
a Tosca tiszta, szép imáját:
az Isten hallja azt. —

Csuhák futó, meleg szagát is,
s az elpihent erényeket
szólítsad újra csak.

A szentek szíve is emlékezett,
kezükben rossz írónok árnya
botoran bűnös volt.

A vágyak lábán ingadoztak,
de ismerték az Urat jól:
túdták, hogy fiatal.

Imára bízták néma versüket
tömjénzagú, roppant dómokban;
túdták: első költő az Ur.

A kis butákra nem ügyeltek,
szemükben álom volt az élet
s az Ur felébredés. —

KOCZKÁS SÁNDOR.